

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

► Feminist hareket, feminizm

- 1967'den sonra ortaya çıkan 2. Dalga feminizm, küçük gruplar halinde kadınların bir araya gelişi, küçük grupların bilinç yükseltme politikası üzerinden şekillendi. Bu kadınlar kendi koşulları hakkında farkındalık edindikleri bir araya gelişler yapmışlardı ki bunlar üniversitelerdeki sol alt kültürle bağdaşıktı.
- Marx ve Engels'in ailenin ve devletin kökeni üzerine söyledikleri düşünmeye değerdi. Engels, kabile toplumu, anaerkillik ve patriyarkadan çokça bahsetmişti ama onların söylediği şeyler günümüze gelemeyecek kadar geç bir dönemdeydi neredeyse. Dolayısıyla feminizm, bir küçük burjuva meselesi olarak görüldü, asıl olanın ise kapitalizm olduğu vurgulandı. Ancak bugün ana akım olarak **toplumsal cinsiyetin** eşişsizlik yaratan bir olgu olduğu ön plana çıkıyor. Feminizmin kendisi sol içinde beliriyor ama bu bakış açısının bugün ne kadar geçerli olduğu tartışmalıdır. Buradan anlaşılacağı gibi feminizm, bir dünya görüşüdür.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- Sosyal çevrede olan bir Şey bireyi kendine çekebilir, feminizme ilgi durup dururken bile ortaya çıkabilir. Birey toplumsal olan bir Şeyi araştırmak isteyebilir. Okuma ile duygusal ilişki kurulamazken ve birey bir aktör olarak toplumu cinsiyet eŐsitsizlikleri açısından gözlemlerken, çevresi ise bunu yapan kiŐileri feminist diye kodlar.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

- ▶ **Feminizmde kökenler sorunsalı**
- ▶ Feminizmin en tartışmalı konusu bu. 1. Dalga feminizm 19. Yüzyıl sonundaydı ve 2. Dalga feminizmde köken meselesi enine boyna ele alındı ve fakat anaerkillik güçlü bir varsayımdı. Fakat bu varsayımın günümüzde güçlü olduğunu söylemek imkânsız. Çoğu feministler de bu kadar geriye gitmeyi gerekli görmüyor.
- ▶ İnsanlığın ilk dönemlerine ilişkin bilgiler gözden geçirildiğinde elde edilen bulguların spekülatif olma hali artıyor elbette ve inandırıcılığı da azalıyor. Bu nedenle de günümüzde anaerkillik tartışmasının gündemden düştüğünün altını çizmek gerekir. Ama örneğin Türkiye'de anaerkillik Kibele üzerinden yorumlanıyor ancak bundaki amaç turistik bölgeye -Kapadokya'ya- seyahatleri artırmak.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- ▶ Yine de anaerkillikle ilişkili olarak antropoloji alanında yazılıp çizilenlere bakmak bilimsel açıdan faydalı. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında anaerkillikten ilk bahsedenlerin 19. Yüzyılda antropoloji biliminin kurucuları olduğu gözlemlenir.
- ▶ Onlar büyük ölçüde Avustralya'daki kabile yaşantılarını incelemişlerdi. Onlar ilk insan topluluklarının anaerkil düzende hayata başladıklarını söylüyorlar. Nitekim Engels'in yazılarında da ünlü antropologlara göndermeler olduğu gözlemlenir.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

- ▶ Bu bulgular, patriyarkanın anaerkilliğe karşıt olarak gelişmediğini ve aslında anaerkillik diye bir şeyin de hiç olmadığını gösterir. Burada kastedilen şey **anasoyculuk**dur. Özetle soyun anadan gelme halidir bu. Bu yapı patriyarkal düzenin tersi değildi bilakis patriyarkal yapı erk ile ilişkiliydi ve devleti, askeri zümresi, erki, yöneticisi olan ve aynı zamanda kadın-erkek eşitsizliğini yaratan bir güçtü. Bu itibarla anaerkil dönem kadınların erkeği ezdiği ve tahakküm altına aldığı bir dönem değildi. Ama erk cinsiyetçiydi, kadınları oldukça ötekileştiriciydi ve eşitsizlik yaratıcıydı.
- ▶ *Totem*: ilk insanların kendilerinin onun soyundan geldiğini düşündükleri bitki ya da hayvanlardır. O toplulukların iç gücünü, şerefini, ruhunu, kolektifini simgeleyen şeydi totem. En erken tanrı figürlerinin totemler oldukları bir gerçektir.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

- ▶ **Tabu:** totemle ilgili değerlerdir bunlar. Totemler öldürülemez, yenemez. Hintlilerin inek algısı, ineğin totemsel altlığı da buna örnek gösterilebilir. Ama dünyadaki ilk kabilelerin en önemli tabularından biri ensest tabusuydu. Çocuk istismarı, aile içi cinsel ilişki yasak ve fakat teyze, amca, dayı çocuklarının evlenmeleri ve cinsel ilişkilerini meşru gören tabular vardı o nedenle.
- ▶ Günümüzde aile içi ensest ilişkilerin olduğunu dikkate alırsak anaerkillikte bütün bunların yasaklanmış olması değerler sisteminin ilkel mi yoksa modern dönemde mi daha insancıl olduğu sorusu gündeme getirir. Ancak annelik değerinin her zaman geçerli olduğu da bir gerçektir. İlk topluluklarda olmayan şey babalıktı. Bunun nedeni ise cinsel ilişki ile çocuğun dünyaya gelmesi arasındaki 9 aylık zaman farkıydı.
- ▶ Dolayısıyla ilk insanlar çocuğun kendiliğinden dünyaya geldiklerini düşünmekteydiler. Kadınların doğadan, bir şeyden etkilenererek döllendiklerine inanılırdı. Böylece bu dönemlerde babalığın ve kocalığın olmadığı dikkat çeker. Bunun yanında cinsel ilişki sıklığının çok seyrek olduğu fakat bunun da annelik, kocalık ve babalıkla ilişkisinin olmadığı tahmin edilmektedir.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- ▶ İnsanlığı ilk kuran tabunun ensest tabusu olduğu neredeyse tartışmasıdır. Kandaşla/kardeşle cinsel ilişki yasağı en ön plana ıkandır. Dolayısıyla tüm bireyler kendilerini kardeş gördükleri için klan içinde ilişki yasağı vardır. Bu grupların ise 20-25 kişiden oluştuğu tahmin edilmektedir.
- ▶ Antropologlar, hayvanların aksine, insan yavrusunun kendisine bakabilmesi için çok uzun süre geçmesi gerektiğine dikkat çekerek bu srenin anne-ocuk ilişkisinin çok uzun sürmesine neden olduğunu ve her şeyin bunun üzerine temellendiğinin altını çiziyorlar. Bu uzun bağ, dil, akıl yürütme, beslenme, büyüme, kimlik elde etme gibi bireye ilişkin altlığı oluşturuyor.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

- ▶ Böylece anaerkil dönemin erk toplumu değil, kandaş yasağının olduğu bir yapı içerdiği görülür. Bu toplumsal yapılarda kadınların güçlü ve her şeyi yöneten oldukları da geçersizdi. Tersine, insanın çok değerli olduğu bu toplumsal yapıda annelik, doğa gibi çok kutsal unsurlar söz konusuydu ve başka bir din düşüncesi de yoktu. Böylece totem düşüncesi bireyler arası hiyerarşı yaratmıyordu; insanlık saf bir aşama içinde bulunuyordu. «Biz kardeşler ve kardeşler arası topluluğuz» düşüncesi hakimdi. Mülkiyet ve sınıf da yoktu. «Kardeşler birbirini öldürmez ve cinsel ilişki kurmaz» yasağı ön plandaydı.
- ▶ Ancak kadınların özel bir konumu vardı: doğurma. Bu dönemde kadınlar ile toprak arasında güçlü bağların kurulmasının da nedeni buydu. Yaşam süresi oldukça kısa ve bir çocuğun hayatta kalması çok önemliydi, onun için de insanın değeri çok üstündü. Kadınların ne tür mekanizmayla doğum yaptıkları bilinmediği için bir tür kutsama gerçekleşiyordu. Oysa bugün ironik bir biçimde çok baskın olan ataerkil sistemlerde kadınlar ile erkeklerin yaşamının aynı olmadığını ve öldürme pratiklerinin kadınlara ve çocuklara yöneldiğini gözlemliyoruz.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- ▶ İkel kabilelerde **insanlık** fikrinin merkezine dişiliğin yerleşmiş olduğu dikkat çekerken günümüzde **hu+man; insan+oğlu; insan=adam; ocağın+direği «karı»** ya karşılık **«kocalığın»** yüceltilmiş bir sıfat oluşu gibi pek çok kavram üzerinden insanlığın merkezine erilliğin ve erkeksiliğin yerleşmiş olduğunu görüyoruz.
- ▶ rneğin Kibele, Anadolu'da Kibele kültü ile bedeniyle tasavvur edilen güçlü bir figrd. Ana tanrıça, çeşitli efsane ve söylentilerden sözlü kültürle aktarılan bilgilerden dişiliğin o dönemlerde insanlıkla eşdeğer olduğu izlenebiliyor oysa.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- ▶ Tarihsel süreçte babalığın çok sonraları, erkeğin çocuğun doğumundaki rolünün geç fark edilmesiyle ortaya çıktığına rastlanır ki bu, **erkeğin toplumsal hayatta ne çıkmasının** en temel gerekçelerinden biri olarak görülmüştür.
- ▶ Kocalık evlilikle ortaya çıkmış, ardından babalıkla kocalık birleşmiştir. İlk evlilik formlarında karı-kocanın uzun süre aynı yerde yaşamadıkları da gözlemleniyor.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

- ▶ **Klasik Patriyarka, antik dönemde toplumsal cinsiyet, ilk kentlerde mekânın ayrışması**
- ▶ Ancak M. Ö. 2000'lere gelindiğinde, il. Neolitik dönem- patriyarkanın kendini göstermeye başladığı izleniyor. Elbette tarihsel süreçte anaerkilliğin ve patriyarkanın melezlendiği dönemler ve mekânlara tesadüf edilebiliyor. Patriyarkanın ortaya çıktıktan sonra bile anaerkill izlerin devam ettiğine tanık olunabiliyor. Örneğin Hıristiyanlıktaki Meryem kültürü. Eski topluluklardan bir kısmının İsa yerine Meryem'i kabul etmeleri bu duruma örnektir.
- ▶ Anaerkillikten ataerkilliğe geçişte kırılma noktasını yaratan unsurların, kentleşmeye veya ilk kentlerin ve kent-devletlerin ortaya çıkışına koşul olarak sınıfların belirmesi, özel mülkiyetin ortaya çıkışı, ruhban sınıfı, askeri sınıf, devlet, ticaret, para ile ilgili. Özellikle Neolitik dönemde üretken tarımla birlikte kentlerin ortaya çıkışı, zanaatlar, devlet, yazı, ordu, bürokrasiyi ve sonuçta erkek egemenliğini getirmiştir.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- ▶ İlk sınıflaştırma biçimi olarak klasik patriyarkanın kölelik sistemiyle zelleştiğini görüyoruz. Bu ilk kölelik sistemlerinde kadınların **cinsel-bedensel** kle olurken erkeklerin **sadece bedensel** köleler olduğu dikkat çekiyor. Klasik patriyarkanın Klasik-Antik Yunan'da ilk kez görüldüğü ve bu alanda gelişen Roma hukuku yasalarının da daha çok eziyete dayalı olduğu dikkat çeker.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

- ▶ Enteresan bir şekilde ilk topluluk oluşturma biçimlerinde insanların diğer insanlar üzerindeki egemenlik biçimlerine rastlanırken, klasik patriyarka ile bu sistemin erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyeti-denetimi esasının oluştuğu dikkat çekiyor. Bu sistem bir süre sonra güçlü ve yaşça büyük, statü açısından yukarıda olan erkeklerin diğer erkekler üzerinde kurduğu tahakkümsel yapıya dönüşüyor.
- ▶ Bir insanın diğerine, öbürüne sahip olması, denetim gücünü elde etmesi, üstün olduğunu hissetmesi bugünkü patriyarkal düzenin belki de en önemli tarafını oluşturuyor.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

- ▶ **Ortaçağ ve ilerleyen dönemlerde patriyarkanın yenilenmesi süreçleri**
- ▶ Ortaçağ pek çok açıdan karanlık bir dönem olarak bilinir. Ve aslında bu dönem Avrupa'daki aydınlanma dönemine göre karanlık bir çağdır. Bu dönemde kilise merkezi bir güç olurken yönetici, soylu, mülk sahibi, tarikatlar içerisinde önemli olan kadın şahsiyetlere rastlansa da genel olarak kentler, merkezîyetçilik ve devlet yapıları gerilemiştir.
- ▶ Ancak bu dönemde klasik patriyarkaya göre kadınların önü açılmıştır. Bu dönemde heterodoks (aykırı-sapkın) dinsel yorumlar yaygınlaşırken, kadınlar genel olarak kendilerine kilisede ve loncalarda yer bulmuştur. Bu yer buluş büyük ölçüde falcılık ve büyücülükle özelleşmiştir.

- ▶ 13. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan bu eğilimler modern tarihin başlangıcı olarak kabul edilen 18. Yüzyılda belirginleşmiş ve patriyarka yenilenmeye başlamıştır. Adım adım din dışı (seküler) dinamikler, modernleşme, akılcılık, kapitalizm ve merkezleşmenin yaygınlaşması sonucunda yeni kapitalist düzen, sermaye, özel mülkiyet ortaya çıkmış ve işçi-proleterya sınıfsal olarak yeniden biçimlenmiştir.
- ▶ Devlet, burjuvazi ve sivil toplum üçgeninde bireyin yeri, modern patriyarka içinde yeniden konumlanmıştır. Bu nedenle modern patriyarka kapitalist/liberal patriyarka olarak da isimlendirilmektedir. Bu sistemi “erkek egemenliği” olarak adlandıranlar da var. Ancak bu dönemde etkin kapitalizmin en önemli sonuçlarından biri “üretim mekânı” ile “özel mekânın” (coğrafyanın) keskin ayrışmasıdır.
- ▶ Bu ayrışma biçimini destekleyen ve feodal dönemde iç içe olduğu gözlemlenen "ekonomik olan-sosyal olan" gibi ikiliklerin de var oluşsalığı dikkat çekicidir.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- Bu yapı modernleşme döneminde modern-ulus devlet formunu meydana getirmiş ve bu yapı üzerinde modern patriyarkanın açık bir etkisi olmuştur. Bu yapının daha olgun ve somutlaşmış formunun gözlendiği 19. Yüzyılda klasik patriyarkanın temeli oldukça sarsılmıştır. Klasik patriyarkada hanedeki babanın egemenliği-kral ve tanrı arasında güçlü bağlar vardı ve bu yapılar birbirini güçlendirmekteydi. Ancak modernleşme bu bağı kırdı.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- ▶ Batıda başlayan bu kırılma ilerleyen dnemelerde devlet ve kapitalizm aracılığıyla yayıldı ve bütün ülkeler bu yapıyı taklit etmeye soyundu. Bir süre sonra ulusal egemenlik ve halk egemenliği kavramları eşliğinde cumhuriyet, eşitlik, özgürlük, kardeşlik, yurttaşlık kavramları anayasaları tanımladı. Ne var ki bu fikirler patriyarkal düzenin tanrıyla olan bağlantısını kırdı ancak haneyle olan bağlantısını kıramadı.
- ▶ Hanenin içinde süren tahakküm ilişkisine bütün siyasal yapılar tarafından göz kapatıldı. Eşitlik, zgrlk, yurttaşlık siyasal alanda ortaya çıkarken bunun özel meknla ilgisinin olmadığı vurgulandı ve bu doğallaştırma biçimleri hemen her yeri kapsayıcı oldu. Dolaysıyla kadın-erkek arasındaki farklılığı doğallaştırmayı hedef alan bu yaklaşım, kamusal ve özel meknların en güçlü temsiliyeti olarak kkleşti.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

Solda Mary
Wollstonecraft;
sağda Olympe
de Gauges

Kadınlarla erkekler arasındaki ilişkinin eşitlik ilkesine dayalı olarak kurulması gerektiği olarak kurulması gerektiği 1700'lerin sonlarında, 1789 Fransız İhtilali esnasında, ilk kez ortaya ıktı. İngiltere'de Mary Wollstonecraft, Fransa'da Olympe de Gauges ilk kadın hakları savunucuları ve feministler oldular. Dolayısıyla dünyada kadın hareketinin ilk ortaya çıkışı bu filozoflar sayesinde.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal Çerçeve

- ▶ Fransız devriminin hemen sonrasında 1791’de Olympe de Gauges, kadın-erkek eşitliği bildirgesini yazmıştır (Göztepe, 1990). Bu devrime pek çok kadın katılsa da Fransız hükümeti Kadın hareketini 2 yıl içinde yasaklamıştır.
- ▶ Ancak Olympe de Gauges kadının ve kadın yurttaşın haklar bildirgesini yayınlayarak “erkek” geçen her yere “kadın”ı eklemiştir. Böylece “L’ome” olan her yere “Human” yazıldı ancak bu da erkek olarak okundu. Elbette Olympe de Gauges’ın bu girişimi bütün düzenin temellerinin sarsıldığı bir göstergeydi. Dolayısıyla bir süre sonra din de dahil eşitlikçi (heterodoks) yorumlar her yerden patlak veriyordu. 1848 yılında Osmanlı da dahil ortaya çıkan I. Dalga eşitlik mücadelesi 1920’lere kadar sürmüştür.
- ▶ Bu dönemde kadınlar pek çok yerde seçme ve seçilme hakkı kazandılar. Ancak bu aşamaya gelinceye kadar eğitim sistemi, oy kullanma hakları, seçme ve seçilme hakkı, parlamento ve devlet, kadınları dışlayarak kurulmuştu. Örneğin Ortaçağ’da kadın ve erkekler arasında eğitimsel bir farklılık bulunmuyordu; endüstri öncesi dönemde de endüstriyel üretimde cinsiyet farkı gözetilmiyordu. Fakat okul sistemi, endüstri devrimi, fabrikalar ve okullar oluşunca cinsler arası farklılıklar ortaya çıkıp çok fazla derinleşti; fabrikaya ve okula erkekler gitti.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- ▶ Fabrika sahipleri ve erkek işçi sendikaları arasında tarihsel bir uzlaşının da olduğu açıktı. Ve o dönemlerde erkekleri fabrikalarda-kamusal mekânda tutacak şekilde bir "aile ücreti" kavramı oluşturulmuştu.
- ▶ Bu sayede kadın ve çocukları özel mekâna döndüren ve kapatan şey, erkeklere ödenen ve bu sayede kadına ve çocuklara bakabilmesini sağlayan aile ücreti yaratılmıştı. Böylece kadınlar ve çocuklara özgü kılınan özel mekân ile kamusal mekân birbirinden çok ciddi şekilde ayrılmış oluyordu.

2 Feminist Araştırmada Kuramsal ereve

- ▶ Elbette kapitalizmle erkeklik-kadınlık rolleri yeniden belirleniyordu. Örneğin I. Dünya Savaşı sırasında erkeklerin silahaltına alınması neticesinde boş kalan kamusal mekândaki kadrolara kadınlar yerleşiyordu ve fakat kadının özel mekândaki sorumluluğu, ocuk doğurması ve yetiştirmesi birincil konumda kalmaya zorlanıyordu.
- ▶ Bütün kadınlık-erkeklik rolleri kadınlar kamusal mekânda olsa dahi kökleşiyordu. İlerleyen zamanlarda bilgi, sanat, kültür, teknoloji, eğitim ve üretim süreçlerinde açık fark ilerlemeler yaşanırken kadın-erkek ilişkileri ve cinsiyet rolleri değişmeden ve hatta daha da polarize olarak kalıyordu.